

А. Б. ВЛАСЕНКО, аспірант

(Інститут післядипломної освіти працівників сфери побутового обслуговування населення,
м. Київ)

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧІВ ІЗ СТУДЕНТАМИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ І ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ ПСИХІЧНИХ СТАНІВ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 11, с. 186–188

Розглядаються фактори вдосконалення педагогічної взаємодії викладачів із студентами щодо подолання негативних психічних станів особистості студентів. Аналізуються соціально-психологічні особливості, механізм і умови впливу навчального процесу на прояв і подолання негативних психічних станів особистості студентів.

У сучасних умовах підвищується необхідність урахування психологічних механізмів закономірностей розвитку особистості у процесі її навчання. Особистість поставлена в ситуацію, коли її оцінюють, і це породжує певні негативні стани, що не сприяють позитивному розвитку цієї особистості.

Розглянемо проблему, що полягає в дослідженні соціально-психологічних умов попередження і подолання негативних психічних станів у студентів (майбутніх менеджерів).

Безперечно, ця проблема не нова ні у філософії, ні у психології і тим більше в педагогіці. Однак тут спостерігається саме той феномен, коли давність теми, стала традиція її наукового дослідження в багатьох галузях гуманітарної науки не гарантують вичерпності чи закриття теми. Праці вітчизняних дослідників з проблем особистості (Б. Г. Ананьєв, Л. П. Буєва, С. М. Ковальов, А. М. Леонтьєв, А. Г. Асмолов, І. С. Кон, В. Е. Хмелько, Т. М. Ярошевський), а також зарубіжні дослідження (Р. Бернс, У. Шелдон, Ф. Олпорт, К. Роджерс, Р. Адлер, К. Хорні, Р. Кеттел, Г. Айзенк) репрезентують проблему особистості саме на загальнотеоретичному рівні як проблему формування особистості взагалі, її взаємодію із суспільством.

Завдяки саме цим дослідженням ми маємо індивідуального носія стійких соціально значущих рис певного суспільства чи спільноти.

До інституту як вищого навчального закладу індивід потрапляє як носій цих стійких суспільних рис, пройшовши певний час соціалізації в сім'ї та школі. Очевидним стає факт, що до вищих навчальних закладів потрапляє особистість. Однак практика засвідчує, що дуже часто, оперуючи поняттям "особистість", ми, власне, робимо підміну понять, навантажуючи поняття "особистість" базовими характеристиками поняття "індивід" чи "індивідуальність". Це зауваження доволі суттєве, оскільки зумовлює вибір шляхів нашого наукового дослідження.

Отже, особистість — це носій сталих суспільних рис, і в цьому контексті можна казати про негативні психічні стани особистості, що сформовані суспільством: страх бути невизнаним суспільством, страх нереалізованості; агресивність як умова виживання в ринкових умовах жорсткої конкуренції; знижена емоційна чутливість як результат техногенного суспільства, що потребує "раціоналізації почуттів", тощо.

Це ті негативні психічні стани, які можуть бути і у викладачів, і у студентів. У сучасній науковій

літературі ця тема недостатньо досліджена, оскільки вітчизняні дослідники виходили з тих засадних умов, що педагог як сформована особистість впливає на подальший розвиток особистості студента. У працях з практичної психології в навчальному процесі (під керівництвом М. К. Тушкіної) розглянуто негативні стани у викладачів і студентів (учителів — учнів) лише як стреси, які рекомендується знімати самому ж викладачеві [3, 185–187]. Нині багато навчальних закладів середньої освіти мають фахових психологів, які допомагають учням долати як стресові ситуації, так і конфлікти, що, як правило, і є проявом (наслідками) стресових станів учнів чи педагогів.

Практика нашої роботи у вищому навчальному закладі свідчить, що негативні психічні стани мають набагато ширший спектр проявів.

Страх, невпевненість у собі, агресивність класично описані й досліджені як стресові, або стресотворюючі, чинники.

Суспільство нині розвивається так динамічно, що відбувається динамічна зміна стресорів.

Свого часу Е. Фромм у праці “Революція надії” так провидчо зобразив своє бачення дегуманізованого суспільства 2000 р.: “Її бачення (більшості людей) 2000 року таке, що в ньому повністю здійсняться всі людські прагнення, сформовані ще в середні віки. Вона не уявляє, що в 2000 рік не буде здійснення і щасливої вершини періоду боротьби людини за свободу й щастя, а початком періоду втрати людиною своєї людськості й перетворення на машину, яка не думає й не відчуває” [5, 138].

Негативний вплив техногенного суспільства на людину небезпечний тим, що відбувається він на тлі зовнішнього комфорту й ілюзії свободи людини. Цей вплив виявляється насамперед через формування в людини негативних психічних станів. У такому суспільстві людина відчувається безсилою, самотньою і стривоженою. Вона не бачить сенсу в цілісності й самотності. Конформізм здається єдиним способом уникнути нестерпної тривоги, але й конформізм не завжди дає їй полегшення [5, 146].

Педагоги вищої школи найчастіше мають справу саме з тими негативними психічними станами, які виникають у студентів-першокурсників на основі того, що конформізм, як правило, не лише є полегшенням, а найчастіше умовою виникнення роздратування, невпевненості і, врешті-решт, агресивного поведіння студента.

Чому ж так трапляється? Чим це зумовлено?

Для цього нині існують об’єктивні причини, які подолати самостійно педагоги вищої школи не можуть.

Навчаючись у середній школі, переважна більшість учнів перебуває під впливом шкільних педагогів тривалий час — 4–5 років. За цей час в учнів формуються чіткі психологічні установки щодо педагогів, що є класичним проявом конформізму, оскільки за цей час учні встигають психологічно пристосуватися до особистості педагога, і їхня поведінка та відповіді найчастіше будуються не на основі власної позиції, яка має ґрунтуватися на глибоких знаннях, а на основі знання психоповедінки педагога — що педагог бажає почути чи побачити. Приходячи з такою світоглядною установкою до вищого навчального закладу, студенти не встигають освоїти у динамічному, насиченому великою кількістю спеціальних дисциплін, а відтак і викладачів, навчальному процесі. Більшість навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах вивчається протягом семестру. За цей час студент не встигає осягнути психотип поведінки педагога, йому важко до того ж оцінити рівень його фахової компетентності.

Як правило, тут і прихована об’єктивна основа, з якої згодом проростають ті негативні психічні стани, про які вже йшлося, — невпевненість, роздратування, агресивність.

У школі учень осягає, як правило, сталі, загальноновизнані форми знання; його розвиток формується у сталій системі координат (плюс — мінус) або, іншими словами, одновекторно. Така одновекторність виробляє і сталий психологічний стереотип поведінки учня — відповісти так, як “потрібно” вчителю. Це й є класичний прояв конформізму. І якщо, за виразом Е. Фромма, це часто є способом полегшення психічного самопочуття у школі, то у вищому навчальному закладі, навпаки, така основа (конформізм) найчастіше є початком виникнення негативних психічних станів у студентів.

Студентам-першокурсникам важко налаштуватися на іншу “хвилю” ставлення до навчання як “самонавчання” з виробленням власної позиції, сприймати викладача не як “репетитора” до інституту, а як потужного маяка в бурхливому океані науки.

Навчання у вищих навчальних закладах є багатовекторним. Сформувані на основі цієї багатовекторності власну позицію (хоча й під керівництвом викладача) і проявити себе як особистість вчорашнім школярам психологічно дуже важко. Що відповідальніший, ерудованіший, концептуально мислячий педагог, то більше негативних психічних станів виникає у студентів-першокурсників. І виникають вони, здавалося б, від “найпростіших” запитань:

- А як Ви вважаєте?
- Якою є Ваша точка зору з цього питання?
- Обгрунтуйте свою відповідь, будь ласка.

У результаті — плач і типові скарги студентів на викладача:

- Я не розумію, чого він від мене хоче (невпевненість).
- Я його боюсь (страх).
- Він сам не знає, чого хоче (роздратування).
- Йому подобається “мучити” студентів (агресивність).

Такі скарги, як правило, зникають на III–IV курсах, тобто тоді, коли студент звикає до самостійної роботи і має вже певний досвід пошукової дослідницької діяльності.

На цьому етапі суб'єктивні психологічні чинники у відносинах “студент — викладач” стають менш помітними. Однак це не свідчить про настання гармонії в цих відносинах. Дивовижно, якою мірою педагогічний процес є консервативним, незважаючи на постійні інноваційні методи і технології, які вже існують і розроблюються новими й новими поколіннями педагогів. Нехай це твердження не буде сприйняте колегами за повагу чи “максималізм” їх “недосвідченої” колеги. Пригадаймо славнозвісну філософсько-педагогічну працю В. Розанова “Сумерки просвещения”, де він з проникливістю застерігає педагогів від згубних наслідків “всезнайства” чи того, що ми так науково охрестили “багатовекторність” освіти. Ми не бачимо того болю, за словами В. Розанова, який відчуває душа, коли прагне і не знаходить цілісності як джерела для свого життя. Тому вона радше прив'язується до посереднього, початкового, але завершеного і тим прийняттого для неї [4, 87].

Коли ми розглядаємо навчальний процес як здобуття максимальних знань з певних галузей і на основі цього маємо максимум — виникнення особистості, ми принаймні впадаємо в ілюзію епохи Просвітництва (“Знання є сила”) і відчуваємося безсилями, коли успішні студенти впадають у депресивні стани і переважна більшість викладачів

починає повторювати, мов заклинання: “Ти ж розумний, візьми себе в руки!” А психологічної служби у вищих закладах освіти немає, і спеціалістам, навіть добре підготовленим у галузі педагогіки, важко кваліфіковано допомогти і студенту, і сім'ї без знання специфіки закладу, психологічного портрету викладачів і навчальної групи.

Своїх однодумців є зайвим переконувати у необхідності гуманізації сучасного дегуманізованого суспільства, у тому, що проблема гармонізації суспільства є ні новою, ні вирішеною, оскільки вона є не так педагогічною, як суспільною. Те, що і гуманізація, і гармонізація суспільства пов'язані з певними рівнями негативних психічних станів як студентів, так і викладачів, є безперечним фактом. Однак ця самоочевидність оманлива, оскільки залишились невивченими рівні цих залежностей, закономірності їх виникнення, функціонування, а відтак і способи впливу на них.

Метою нашого дослідження і є виявлення цих взаємозв'язків, вивчення їх закономірностей як актуальної і необхідної передумови для розв'язання сучасних завдань педагогічної науки, оскільки вивчення цієї проблеми має вагомe значення не лише в царині теорії, а й на практиці.

Результати цього дослідження мають сприяти гармонізації відносин між педагогами і студентами на основі ідеї гуманізації та демократизації.

Література

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. — Л.: Наука, 1989. — 180 с.
2. Выготский Л. С. История развития высших психических функций // Собр. соч. — М.: Педагогика, 1983. — Т. 3. — 328 с.
3. Практическая психология для преподавателей. — М.: Филинь, 1997. — 328 с.
4. Розанов В. В. Сумерки просвещения. — М.: Педагогика, 1990. — 622 с.
5. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія. — К.: Либідь, 1996. — 384 с.